

Dr hab. Andriej Moskwin, prof. ucz.
Wydział Lingwistyki Stosowanej
Katedra Białorutenistyki
Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0003-1699-3556
amoskwi@uw.edu.pl

Recenzja

rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku naukowego, organizacyjnego, popularyzatorskiego i dydaktycznego Pani Doktor Anny Sakowicz w postępowaniu habilitacyjnym

Na podstawie przedstawionych mi do wglądu: autoreferatu Habilitantki (25 stron), wykazu jej opublikowanych prac naukowych wraz z dołączonymi wydrukami i nośnikiem elektronicznym z reprezentatywnymi przykładami tychże publikacji, czerpiąc z informacji o jej uczestnictwie w konferencjach naukowych, działalności organizacyjnej i popularyzatorskiej, a przede wszystkim rozprawy habilitacyjnej, zatytułowanej *Польска-беларускае літаратурнае памежжа. Творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча* (Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2023, 406 stron), stwierdzam:

I. Sylwetka naukowa Kandydatki

Dr Anna Sakowicz jest zatrudniona w Katedra Badań Filologicznych „Wschód-Zachód”, w Zakładzie Białorutenistyki i Literatur Wschodniosłowiańskich. W 2007 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa. Rozprawa pt. *Białoruskie Stowarzyszenie Literackie w Polsce: stylistyczno-gatunkowe właściwości prozy* została przygotowana pod kierownictwem prof. dr hab. Jana Czykwina i obroniona na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Recenzentami rozprawy byli: dr hab. Halina Twaranowicz oraz prof. dr hab. Walenty Piłat.

Z załączonej dokumentacji wynika, że jest to pierwsze postępowanie habilitacyjne Kandydatki. Nie ubiegała się ona wcześniej o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Dr Anna Sakowicz rozpoczęła pracę w Katedrze Filologii Białoruskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku tuż po ukończeniu studiów. Przez rok pracowała na podstawie umowy zlecenia, ale już od 01.10.2001 na stanowisku asystenta. Po dziewięciu latach uzyskała awans zawodowy i przeszła na stanowisko adiunkta – najpierw w Katedrze Filologii Białoruskiej, a od 01.10.2019 – w Katedrze Badań Filologicznych „Wschód-Zachód”.

Podstawą prawną oceny osiągnięć naukowych Kandydatki ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2021 poz. 478). Zgodnie z tymże aktem prawnym, stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- posiada stopień doktora;
- posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej jedną monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii było ujęte w wykazie wydawnictw sporządzonym przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki;
- wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

II. Ocena dorobku naukowego

- a. Osiągnięcie naukowe, stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Dr Anna Sakowicz jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 219 ust.1 pkt 2a Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, stanowiące znaczący wkład w rozwój literaturoznawstwa, wskazuje wydaną w języku białoruskim monografię naukową *Польска-беларускае літаратурнае памежжа. Творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча* (406 str., ISBN 978-83-7431-753-5), wydaną w 2023 roku w Białymstoku przez Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Recenzenci wydawniczy: dr hab. Helena Głogowska, prof. ucz. (UKW, Bydgoszcz), dr hab. Irena Rudziewicz, prof. ucz. (UWM, Olsztyn) oraz dr hab. Beata Siwek, prof. ucz. (KUL, Lublin).

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku znajduje się w *Wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe* (załącznik do komunikatu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2020 r.), spełnia więc w tym zakresie wymagania ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

Podjęmowany w monografii temat badawczy oceniam jako ważny, interesujący i niezwykle aktualny. Dotyczy on przestrzeni pogranicza polsko-białoruskiego – obszaru bardzo ważnego dla zrozumienia historii i kultury nie tylko Europy Wschodniej, lecz nieco szerzej – Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto należy podkreślić, że przedłożona monografia *Польска-беларускае літаратурнае памежжа. Творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча* to kolejny konsekwentny krok Kandydatki w zakresie długoletnich badań nad historią i kulturą polsko-białoruskiego pogranicza. W książce Autorka poddaje analizie wybrane dzieła literackie dwóch wielkich twórców literatury XX wieku – Alaksieja Karpiuka (1920-1992) i Sakrata Janowicza (1936-2013). Pierwszy po II wojnie światowej przeniósł się na Białoruś, natomiast drugi mieszkał i tworzył w Polsce, na Podlasiu. Konfrontacja, zderzenie twórczości tych dwóch pisarzy jest mocnym atutem monografii A. Sakowicz. Jak podkreśla badaczka, „у даробку абодвух пісменнікаў дамінуе тэма «малай айчыны», напоўненая ключавымі паняццямі праблематыкі памежжа: перажытымі канфліктамі, уласным светаўспрыманнем, гранічным станам [...], сакралізацыяй роднага слову, дому, традыцыі” (s. 35).

Punktem wyjścia badaczki jest sytuacja „małej ojczyzny” oraz doświadczenie zamieszkałych na tym obszarze osób. W centrum jej uwagi są takie zagadnienia, jak wielokulturowość, wieloetniczność, kresowość, „sytuacja pogranicza”, relacje polsko-

białoruskie, „tutejszość”, „mała ojczyzna”, tradycja białoruska w przestrzeni Podlasia. W wyniku wnikliwych i dogłębnych badań Autorki powstaje obraz człowieka polsko-białoruskiego pogranicza o złożonym losie i charakterze, o jego stosunku do historii oraz do aktualnych wydarzeń na przestrzeni całego stulecia. Wpływały na to złożone relacje polsko-białoruskie w okresie międzywojennym, II wojna światowa i jej konsekwencje, stalinizm i jego skutki, sowietyzacja oraz kolonizacja ze strony ZSRR. Ten ostatni czynnik jest tu szczególnie istotny, gdyż przyczynił się ludzkich katastrof – aresztów i zesłań wielu osób, do powstania napięć i konfliktów na gruncie narodowościowym i religijnym, do sztucznych podziałów na „swoich” i „obcych”, do zmuszania dokonywania przez mieszkańców pogranicza ciągłych wyborów...

Narzędzia i metodologia zostały zaprezentowane we *Wstępie* monografii (s. 9-49). Składa się on z sześciu podrozdziałów, z których należy wskazać na trzy: „Асаблівасці падляшскага памежжа” (s. 9-19), „Крэатыўны феномен памежжа” (s. 19-21) oraz „Культурнае ўзаемадзеянне на памежнай тэрыторыі” (s. 21-34). W tym ostatnim podrozdziale badaczka dokonała zwięzłego przeglądu ważnych teorii, dotyczących badań nad „dyskursem kresoznawczym”. Przy okazji należy zaznaczyć, że już od trzydziestu lat, począwszy od lat. 90. XX wieku, pojęcie pogranicza intensywnie jest badane i analizowane przez badaczy różnych obszarów nauki. Jak zauważa Autorka, „nadmierna eksploatacja doprowadziła do zbyt dużego rozszerzenia semantyki tego terminu, a w rezultacie do jego symplifikowania, zubożenia, uproszczenia [...]. Wyjściem z tej sytuacji jest powrót do pierwotnego znaczenia terminu, które odnosi się do konkretnego terytorium i skonkretyzowanego historycznie i kulturowo doświadczenia jego mieszkańców”. Przydatnym dla koncepcji pracy okazały się badania Marii Dąbrowskiej-Partyki, która współlistnienie różnych kultur na jednym terytorium określiła jako „sytuacja pogranicza”. Drugie ważne pojęcie dla Autorki to „przeżywanie pogranicza”.

Dość obszernym i znaczącym jest podrozdział szósty, poświęcony omówieniu krytycznej literatury. W kolejnych częściach monografii Autorka uzupełnia te rozważania dodatkową informacją, niezbędną przy analizie konkretnego dzieła (zob. s. 186-187, gdzie został zaprezentowany stan badań na temat „autor i narrator”; a na s. 66-67 – kwestia „pamięci”). Być może warto byłoby w jednym podrozdziale *Wstępu* omówić wszystkie teoretyczne kwestie, niezbędne do przeprowadzenia analizy. Taka dość prosta i klarowna struktura ułatwiłaby czytelnikowi zapoznanie się z publikacją.

W rozdziale pierwszym monografii – „Аб адказнасці чалавека перад часам і людзьмі. Аляксей Карпюк – апалагет роднай зямлі” – Autorka skupia się na twórczości pierwszego bohatera swoich zainteresowań – Alaksieja Karpiuka. Rozdział składa się z siedmiu podrozdziałów. Pierwszy został poświęcony biografii literata (podany tytuł „Страшава – *locus amoenus*” nie zupełnie odpowiada treści tego podrozdziału), natomiast sześć pozostałych – analizie wybranych utworów.

Omawiając biografię Karpiuka, Autorka wskazuje na jego związki z czołowymi białoruskimi literatami. Między innymi przytacza ważną opinię krytyka literackiego Sierafima Andrajuka, który podkreślił, że A. Karpiuk „należy do grona takich wybitnych literatów, jak Janka Bryl, Wasil Bykau, Aleś Adamowicz i Uładzimir Kalesnik” (s. 51). Rozważając nad całym dorobkiem literackim pisarza, badaczka zaznacza, że miejsce

urodzenie, obszar, gdzie spędził dzieciństwo, przestrzeń „małej ojczyzny”, stają się dla niego „locus amoenus”. Czynnikiem ten powoduje, że cała jego twórczość nasycona jest realiami Podlasia oraz wydarzeniami z jego rodzinnego życia.

Z całego dorobku literackiego A. Karpiuka Autorka monografii koncentruje się na pięciu powieściach – *Danuta* (1960), *Odyseja puszczańska* (1964), *Wierszaliński raj* (1974), *Korzenie* (1988)¹, *Biała Dama* (1992) oraz jednym eseju biograficznym – *Moja Czomolungma* (1964). Wybór konkretnego dzieła jest uzasadniony poruszoną przez autora problematyką. Konkretny problem został podany przez Autorkę w tytule: „Doświadczenia wojenne w powieści *Odyseja puszczańska*”, „Spółeczno-polityczna sytuacja na pograniczu w autobiograficznym eseju *Moja Czomolungma*”, „Życie religijne Białorusinów Podlasia: opowieść *Wierszaliński raj* Alaksieja Karpiuka i *Wierszalin* Uładzimira Pauluczuka”, „Konflikt wiejskich rodziców i miejskich dzieci: opowieść A. Karpiuka *Korzenie*”, „Temat historyczny jako narzędzie zrozumienia rzeczywistości: opowieść A. Karpiuka *Biała Dama*”. Tylko jeden tytuł – „Opowieść o wielkiej miłości: *Danuta*” – nieco się wyróżnia na tle innych. Zresztą, jak wskazuje sama Autorka, w *Danucie* oprócz tematu wielkiej miłości pomiędzy dwojgiem bohaterów wyraźnie przejawia się temat niemożliwości osiągnięcia szczęścia z powodu różnej narodowości oraz kwestia odmiennego statutu społecznego. W związku z czym warto uwzględnić te okoliczności i dopasować ten tytuł do pozostałych.

Drugi rozdział monografii, poświęcony dorobkowi literackiemu Sokrata Janowicza, nosi tytuł „Od przeżyć romantyka do niezłomnego stwierdzenia białoruszczyzny. Sokrat Janowicz – bojownik o białoruską historyczno-kulturową spuściznę Podlasia”. Składa się on z sześciu podrozdziałów. Pierwszy, jak w przypadku Alaksieja Karpiuka, ma na celu zaprezentowanie biografii literata. Z kolei drugi oraz piąty dotyczą analizy poszczególnych kierunków twórczości S. Janowicza: „Poetyzacja bliźniego: proza poetycka Sakrata Janowicza” i „Sokrat Janowicz – pamiętnikarz, publicysta (twórczość z lat 1987-2013)”. Natomiast trzeci, czwarty i szósty – to analiza jednego utworu literackiego o szczególnej problematyce: „Romantyzacja przeszłości: powieść historyczna *Srebrny jeździec* (1978)”, „Kwestia adaptacja przybysza ze wsi w mieście: opowieść Sakrata Janowicza *Samosiej* (1992)”, „Osobiste postrzeganie przez Sakrata Janowicza polsko-białoruskiej historii: *Białoruś, Białoruś* (1986)”.

W obydwu rozdziałach dr Anna Sakowicz wykazała się doskonałą umiejętnością analizy dzieła literackiego. Udowodniła, jak po mistrzowsku potrafi łączyć warsztat literaturoznawcy z badaniami historycznymi i socjologicznymi. Rozważania o roli spuścizny Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii ziem białoruskich oraz w świadomości jej mieszkańców; o wzajemnych relacjach pomiędzy Białorusinami a Polakami i Żydami na przestrzeni wieków; o wpływie natury na człowieka i jego mentalność; o zachowaniach człowieka w sytuacjach krytycznych i skrajnych podczas II wojny światowej; o roli małej ojczyzny w życiu człowieka; o opozycji literata w stosunku do władzy i panującego systemu; o stosunkach komunistycznej władzy do białoruskości w chwili obecnej są wciąż niezwykle

¹ Podrozdział, poświęcony tej powieści, znajduje się na stronach 170-185. Niestety z nieznanых powodów Autorka monografii, wymieniając inne dzieła A. Karpiuka, będące przedmiotem analizy, nie wspomina o tym utworze w Autoreferacie (zob. s. 7).

aktualne. Wydarzenia ostatnich kilku lat, które mają miejsce w Europie Wschodniej, wyraźnie pokazują, że należy na nowo spojrzeć na historię tego Regionu. Monografia autorstwa dr Anny Sakowicz jest właśnie taką próbą.

Osobno należy powiedzieć o trzecim rozdziale monografii: „Charakter literatury białoruskiej w Polsce”. Autorka stwierdza, że pisarstwo Karpiuka i Janowicza „ukazuje autentyczne i szczególne przeżycia autochtonów białoruskich na Podlasiu na przestrzeni prawie całego XX wieku”. Poddane interpretacji utwory obydwóch pisarzy pokazują, że Podlasie/pogranicze jest obszarem niezwykle bogatym, różnorodnym, ale przede wszystkim owocnym dla twórczości literackiej. Poruszone przez badaczkę pojęcie „kolonizacja” wydaje się obecnie niezwykle ważne i daje możliwość inaczej spojrzeć na poglądy i twórczość A. Karpiuka i S. Janowicza.

Reasumując, recenzowaną monografię *Польска-беларускае літаратурнае памежжа. Творчасць Аляксея Карпюка і Сакрата Яновіча*, wskazaną przez Kandydatkę jako osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, oceniam jako interesujące i wartościowe opracowanie naukowe. O jego oryginalności naukowej oraz o znacznym wkładzie twórczym Kandydatki w rozwój literaturoznawstwa jako dyscypliny naukowej przesądzają, w mojej opinii, zaproponowane w nim metody analizy tekstów literackich dwóch twórców pogranicza polsko-białoruskiego oraz kultury Europy Środkowo-Wschodniej.

b. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych Kandydatki

Jednocześnie należy stwierdzić, że dr Anna Sakowicz prowadzi badania i jest aktywna naukowo w zróżnicowanym środowisku naukowym. Po obronie doktoratu dr Sakowicz opublikowała monografię autorską *Беларуская літаратура Польшчы. Стылістычна-жанравыя асаблівасці прозы „белавежцаў”* (Białystok 2012).

W tym samym czasie ukazało się dwadzieścia jeden artykułów w monografiach (w języku polskim i białoruskim), m.in.

1. *Desakralizacja dzieciństwa w utworach autobiograficznych „Ściernisko” i „Okruchy” Bazylego Pietruczuka;*
2. *Problem sacrum w prozie lirycznej poety pogranicza polsko-białoruskiego Jerzego Geniusza;*
3. *Падбеластоцкі гарадок на Беласточчыне вачыма педыятра;*
4. *Малая Радзіма ў прозе Ларысы Геніюш;*
5. *Помніць мінулае дзеля сучаснасці (У. Караткевіч і М. Гайдук);*
6. *Аўтабіяграфічная проза М. Гайдуга;*
7. *Пакутнікі за народ і Бацкаўшчыну;*
8. *„Сябе для іншых ахвяруючы”;*
9. *Мала ojczyzna w twórczości Alaksieja Karpiuka;*
10. *Cechy charakterystyczne bohatera w opowieści „Srebrny Jeździec” Sokrata Janowicza;*
11. *Топас дому ў апавяданнях Сакрата Яновіча.*

Kandydatka także opublikowała osiemnaście artykułów naukowych, zamieszczonych w punktowanych czasopismach polskich. Jedenaście tekstów tematycznie powiązane są z przedstawioną monografią:

1. *Тэма кахання ў аповесці „Данута” Аляксея Карпюка;*
2. *Вобраз Аляша Клімовіча і яго арганізацыі ў творах „Вершалінскі рай” Аляксея Карпюка і „Вершалін. Рэпартаж аб канцы свету” Уладзіміра Паўлючука;*
3. *Лагерныя хаджэнні на пакутах герояў Янкі Брыля і Аляксея Карпюка;*
4. *Праблемы канфлікту паміж пакаленнямі;*
5. *Праблема наратора ў аповесці „Белая Дама” А. Карпюка;*
6. *Часова-прасторны кантывуум у аповесці А. Карпюка „Белая дама”;*
7. *Патызанская тэма ў аповесці „Пушчанская адысея” А. Карпюка;*
8. *Аўтабіяграфічная аповесць „Развітанне з ілюзіямі”: Васіль Быкаў вачыма Аляксея Карпюка;*
9. *Беларускае асяроддзе ў аўтабіяграфічнай кнізе Сакрата Яновіча;*
10. *Аляксея Карпюк вачыма Васіля Быкава;*
11. *Рэцэнцыя творчасці Сакрата Яновіча ў Польшчы.*

Z kolei siedem tekstów naukowych dotyczyły innym zagadnieniom:

1. *analiza powieści Miry Łukszy „Бабскія гісторыі” (Образ свету, які адыходзіць);*
2. *analiza prozy dokumentalnej Споведзь Łarysy Geniusz (Без віны пакарання);*
3. *analiza powieści Сонька Ігнацыя Карповіча (Да праблематыкі польска-беларускага памежжя);*
4. *Асэнсаванне асветніцкай дзейнасці творчай спадчыны Ф. Скарыны Уладзімірам Калеснікам.*
5. *Да пытання творчага феномену беларускай літаратуры Польшчы;*
6. *Пункт апоры па-за межамі тутэйшага свету;*
7. *Вобраз роднага ў лірычнай прозе Юркі Геніюша.*

Wyżej wymienione teksty zostały opublikowane w sześciu pisma naukowych: „Bibliotekarz Podlaski” (3), „Białorutenistyka Białostocka” (8), „Acta Polono-Ruthenica” (4), „Acta Albaruthenica” (1), „Acta Neophilologica” (1) oraz „Тэрмапілы” (1).

Ukazały się także dwie recenzje: na monografię Katarzyny Drozd *Białoruska proza łagrowa* oraz Аў Піетрасzkiewicz *Некаторыя старонкі беларускай літаратуры пачатку XX ст.*.

W omawianym okresie Kandydatka wzięła udział w dwudziestu siedmiu konferencjach naukowych: w kraju – Warszawa (2018), Białystok (2009, 2011, 2013, 2014, 2015, 2016 [2], 2017, 2018 [2], 2020, 2022, 2023), Olsztyn (2011, 2013, 2014, 2018, 2019), Lublin (2017, 2023), Bielsk Podlaski (2013) oraz za granicą – Grodno (2010, 2012, 2016, 2017), Mińsk (2021). Wzięła udział w Festiwalu Nauki i Sztuki (Białystok, 2014, 2015, 2016, 2017), prowadziła zajęcia w szkołach (Białystok, 2018). Ponadto dr Anna Sakowicz odbyła staże w pięciu instytucjach naukowych, m.in. na Uniwersytecie Witolda Wielkiego (Kowno, Litwa, 2017) i na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym (Mińsk, Białoruś, 2010).

Zarówno poziom kontaktów i współpracy międzynarodowej Kandydatki, jak i dbałość o upowszechnienie wyników badań na forum naukowym (polskim i zagranicznym), oceniam pozytywnie.

c. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych, popularyzujących naukę

Dr Anna Sakowicz posiada bogate doświadczenia zawodowe. Prowadziła zajęcia praktyczne, seminaria i wykłady z obszarów dwóch dyscyplin naukowych: literaturoznawstwo oraz językoznawstwo (m.in. Historia literatury staroruskiej, Historia literatury rosyjskiej 19 wieku; Historia literatury białoruskiej 19 w.; Historia literatury białoruskiej 20 wieku; Wstęp do literaturoznawstwa; Metodologia badań literackich; Antropologia literatury; Praktyczna nauka języka rosyjskiego (na różnych poziomach); Lektorat języka białoruskiego (na różnych poziomach)). Ponadto wypromowała siedem licencjatów, zrecenzowała ponad sześćdziesiąt prac licencjackich.

Także współorganizowała konferencje naukowe we współpracy z partnerami z Litwy oraz Białorusi. Pięciokrotnie była członkinią komitetu organizacyjnego konferencji naukowych. A od stycznia 2023 roku jest sekretarzem czasopisma naukowego „Białorutenistyka Białostocka”.

W latach 2009-2012 oraz 2012-2016 była członkinią Wydziałowej Komisji Wyborczej. Czterokrotnie otrzymała nagrody Rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność naukową i organizacyjną.

Z przedstawionej do oceny historii działalności naukowej dr Anny Sakowicz wynika, że jest ona nastawiona przede wszystkim na pracę badawczą i dydaktyczną. Wyraźnie widać, że osiąga w niej bardzo dobre rezultaty. Biorąc to pod uwagę, stwierdzam, że aktywność dydaktyczna i popularyzatorska Kandydatki, stanowiąca spójną całość z prowadzonymi przez nią badaniami, jest w mojej ocenie całkowicie wystarczająca dla sformułowania oceny pozytywnej tego aspektu aktywności naukowej.

d. Wniosek końcowy

Po gruntownej analizie dorobku Kandydatki do stopnia naukowego doktora habilitowanego, dr Anny Sakowicz, dokonanej w różnych aspektach: naukowo-badawczym, dydaktyczno-organizacyjnym, a także w zakresie popularyzacji nauki oraz współpracy międzynarodowej, jednoznacznie pozytywnie oceniam przedłożony przez Kandydatkę dorobek jako spełniający kryteria merytoryczne i formalne w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Tym samym rekomenduję nadanie dr Annie Sakowicz stopnia doktora habilitowanego.

Warszawa, dn. 20.02.2024

Andrzej Moskwin